

Ukrainian, English and Chinese languages is done to find the expression of the specific connotations and non-specific concepts of the national vocabulary.

Key words: zoological-nomination, plant-nomination, ethnic peculiarity, cluster, idiom, associative relations.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

УДК 81'373.2

Т. М. Лучечко

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ДІЙНОСТІ В ЗАГАДКАХ (на матеріалі англійської мови)

Одним із завдань мови є позначення, тобто називання предметів і явищ зовнішнього світу. Механізм мовної номінації, що є внутрішньомовним реагуванням на нові реалії дійсності, працює передусім на активний розвиток лексики як сукупності самодостатніх мовних засобів відбиття довкілля [1, с. 97]. Здатність мови фіксувати і передавати досвід людини за допомогою слів, які можуть мати не одне, а кілька значень, дає підстави для виділення двох різних, хоч і взаємопов'язаних сфер номінації: первинної – надання об'єкту імені, що використовується вперше для його позначення, і вторинної – називання об'єкта новим іменем [2, с. 243].

Слова, що їх використовували в мові наші предки, здебільшого діяли через конотацію і породжували образи й почуття через асоціації. Тому «мова фольклору виражає не реальну картину світу як відбиток у мозку первісних людей, а лише їхні почуття та емоції як реакцію на навколишню дійсність» [3, с. 315]. А однією з основних причин появи вторинної номінації, поряд зі змінами в житті суспільства, що спричиняють поглиблення знань про об'єкти реального світу, вважають саме емоційно-експресивні чинники [4, с. 7].

Походження загадок тісно пов'язане з іносказанням, коли об'єкт з певних причин не називається «прямо», «прозоро», «відкрито», а кодується, що значною мірою є наслідком дії емоційно-експресивних факторів. Приміром, В. Давидюк вважає, що загадки «виникли ще в мезолітичному суспільстві у формі примітивного евфемічного міфу» [5, с. 236]. Схоже припущення висловлює Н. Ярмоленко: «на початку свого становлення загадка була магічною формулою, яка входила до складу обряду і мала утилітарну функцію» [6, с. 178]; А. Єрема констатує, що основною метою загадування загадок у древній весільній обрядодії було бажання вберегти нову сім'ю від незгод за допомогою

іносказання [7, с. 12]. Досліджуючи зв'язок загадки і табу, О. Юдін доходить висновку, що як табуїстичні тексти за своєю суттю – це загадки для «чужих» відносно певної етнічної групи, так і загадки – це свого роду тексти-табу, що в древності також призначалися для розпізнавання «своїх» і «чужих» [8, с. 282].

Опрацювання лінгвістичних проблем, пов'язаних із дослідженням загадок як одиниць вторинної номінації об'єктів довкілля, перебуває у стадії становлення, що визначає актуальність розвідки. Мета пропонованої статті – визначити статус загадки як способу вторинної номінації явищ і предметів дійсності.

У лінгвістиці явище вторинної номінації трактується неоднозначно. З одного боку, – це надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і певною метою [9, с. 243], з іншого, – використання наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування, тобто позначення різних предметів однаковою звуковою формою [9, с. 243]. Адже «вживання готової номінації у новій семантичній функції залежно від ситуації можна розцінювати і як вибір імені, і як його створення» [9, с. 5]. Однак обидві дефініції об'єднує той факт, що в основу вторинної номінації покладено асоціативність людського мислення [10, с. 240].

Таку саму амбівалентність простежуємо у процесі загадування. З позиції адресанта загадка – це створення іншого (додаткового) імені об'єкту з метою навмисного завуалювання справжньої назви як елемент ментальної гри. М. Рут зауважує, що «пряма номінація передбачає власне втілення ознаки об'єкта в назві, а опосередкована – втілення тієї ж ознаки в іншому предметі». Однак різниця між двома типами номінації полягає не лише в «мовному вираженні ознаки, але і в характері самих ознак, у специфіці виявлення властивостей об'єкта» [9, с. 26 – 27]. Кодуючи об'єкт у загадці, адресант виділяє певну його ознаку чи групу ознак, а тоді підшуковує їм більш оригінальне втілення. Наприклад, у загадці *My moder have a barrel, haven't got no staves (Eggs)* [11, с. 497] лексема-кодифікатор *barrel* передає інформацію не тільки про форму яйця, а й про шкарлупу як його вмістище.

Адресат розглядає процес загадування як вибір уже наявної назви (відгадка визначена адресантом заздалегідь) для актуалізованої в загадці характеристики (комплексу характеристик) позначеної кодифікатором. Скажімо, асигнуючи ознаку круглої форми в лексичній одиниці *tub*, реципієнт проводить асоціативні паралелі з іншими об'єктами з подібними властивостями та обирає найбільш вдалий, на його думку, варіант номену *ring*: *A tub came without a bottom (Ring)* [11, с. 499].

Нетиповість загадкових текстів як способів вторинної номінації виявляється в інверсійній подачі блоків теми та реми висловлювання. У категоріях первинності та вторинності рематичний аспект номінації виявляє свою амбівалентну сутність, адже, з одного боку, метою будь-якого висловлювання є повідомлення рематичної інформації, оскільки

комунікація базується на необхідності її експлікації. У цьому – первинність реми, яка є основою повідомлення. З іншого боку, вторинність реми зумовлює той факт, що вона завжди передбачає присутність тематичного компонента [12, с. 120]. Отож, припускаємо, що в загадці рема, інакомовно демонструючи кодований об'єкт (образ, що загадується отримує інше найменування) через актуалізацію його характеристик, виконує функцію вторинної номінації. Приміром, *My father had a hen, the more he eat the more he want* [11, с. 125] – рема, відгадка – *mill* – тема.

Вторинним номенам у загадках властива двобічна спрямованість тому, що, з одного боку, вони співвідносяться з прихованим, загаданим образом, що є істинним, а, з іншого, – з наявним, визначеним в образній частині, що є уявним [13, с. 97]. Характеристики, що моделюють (доповнюють) метафору, можуть належати обом образам (прихованому та наявному) або ж одному з них. У першому випадку створюється реальний образ: *Down in yonder meadow, I have a troop of white horses; now they go, now they go, now they stand still (The teeth)* [11, с. 179]; у другому – ірреальний, який указує на те, що в дійсності приписані йому ознаки властиві лише зашифрованому концепту: *A flock of sheep went in a pond wet, an' came out dry (Rice in a pot)* [11, с. 172].

Вторинні номінації в загадках мотивовані первинними, власне кодованими образами відгадки. Найбільш розповсюдженими є предмети заміни, що втілюють ознаки, які автор хоче підкреслити у предметі загадування, і котрі демонструються у загадці як ключ до відгадки. Дослідниця загадок З. Волоцька виділяє три основні чинники, що зумовлюють вибір вторинних номінацій (лексем-кодифікаторів) у загадках: позалінгвальний, семантична узгодженість номінацій у паремійній одиниці, формальні вимоги до побудови тексту [13, с. 97–99].

Позалінгвальний – наявність спільних ознак у прихованого образу та його наявного кодифікатора. Мова йде про виникнення зорових, слухових чи тактильних асоціацій між звичним баченням лексем-кодифікаторів, використаних у тексті загадки, й образами прихованих об'єктів. Такі асоціації базуються на: а) ознаках зовнішньої подібності (метафоричні), скажімо, *finger nail* позначається словом *apron* в англійській загадці *The governor lady apron behin' her back (Fingernails)* [11, с. 218]; б) функційних ознаках (метонімі), як-от, відгадку *watermelon* кодує лексема *water*: *You go over de bridge, water below, water up top (Watermelon on your head)* [11, с. 63]; в) ознаках зовнішньої подібності та функції (метафоричні та метонімі), наприклад, *sky* позначається як *blanket* в англійському тексті *My father has a blanket, it cover the whole world (Sky)* [11, с. 517].

Семантична узгодженість номінацій в одній загадці, які повинні формувати єдину тематичну послідовність, зв'язки між кодовими одиницями, позначеними цими вторинними номінаціями, повинні проектувати співвідношення між відповідними кодованими об'єктами. Так, у загадці *My father has a large sheet, covers the whole world, and full of*

small change (Star in the sky) [11, с. 519] *sheet* та *change* асоціюються зі *sky* і *stars* за зовнішньою подібністю, а сема просторової локації *whole* однаково об'єднує і зашифровані предмети *sky full of stars*, і їхні метафоричні еквіваленти *sheet full of change*.

Формальні вимоги до побудови тексту загадки (рима, ритмічна організація тексту, алітерація): *Hippety hop up stairs; hippety hop downstairs. If you don't watch out hippety hop will bite you* (Wasp) [11, с. 105]; *Little Dora Dimple in a white shimmy. The longer she sets the shorter she gets* (Candle) [11, с. 223].

Вторинна номінація дійсності в загадках найчастіше здійснюється через використання: метафори (*My fader had a big rooster fowl an' eve'y time he crow, he crow fire* (Gun) [11, с. 126]), метонімії (*Four fingers and a thumb, yet flesh and bone have I none* (A glove) [11, с. 16]), полісемії (*Something has an ear and cannot hear* (Ear of corn) [11, с. 95]), омонімії (*What lock can no key open* (Lock of hair) [11, с. 27]), okazionalizmів (*Two hookers, two lookers, and a switch-about* (A cow) [11, с. 617]), фразеологізмів (*What is that which is neither flesh nor bone, and yet has four fingers* (A glove) [11, с. 16]), онімів (*Little Miss Nancy, shart but she have a long frock* (Needle and thread) [11, с. 219]), алітерації (*Miss Witty Wit wit and wit till she wit out her last wit* (Needle and thread) [11, с. 300]), метатези (*How can you tell a thief from a church bell? (One steals from the people and the other peals from the steeple)* [11, с. 87]), рими (*Has legs like a jumping jack and ears like a mule, a tail like a cotton boll, and runs like a fool* (A Rabbit) [11, с. 61]) тощо.

Відтак, основне завдання загадки полягає в повторному та інакомовному описі об'єкта, що детермінує її зв'язок із міфом, ритуалом, табу та таємною мовою. Фіксуючи досвід попередніх поколінь та відображаючи специфіку пізнавальної діяльності носіїв мови, загадки дають змогу простежити особливості асоціативних зв'язків, на яких базується сприйняття світу. Вторинне конструювання цих мовних одиниць є результатом переосмислення первинних образів, що виникають у свідомості представників лінгвокультурної спільноти, на основі їх зіставлення з уже набутими знаннями. Перспективним є дослідження явища вторинної номінації на матеріалі інших жанрів усної народної творчості, зокрема прислів'їв, приказок, притч.

Список використаної літератури

- 1. Жайворонок В. В.** Українська етнолінгвістика: нариси / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
- 2. Гак В. Г.** К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация. Общие вопросы / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – С. 230 – 293.
- 3. Яковлєва О. В.** Міфологічне світосприйняття у порівнянні з сучасним світобаченням / О. В. Яковлєва // Слов'янський збірник : зб. наук. пр. / [відп. ред. Зубов М. І.] – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. XII. – С. 311 – 319.
- 4. Шаповал О. В.** Комунікативно-стильові параметри вторинної

номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80 – 90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Шаповал. – Дніпропетровськ, 2003. – 19 с. **5. Давидюк В.** Українські загадки в генетично-функціональному аспекті / В. Давидюк // Народознавчі зошити. – К. : Ін-т народознавства НАН України, 1997. – № 4. – С. 231 – 237. **6. Ярмоленко Н.** Загадаю загадочку... (до питання про генезу міфологічної системи жанру) / Н. Ярмоленко // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2000. – Вип. 7. – С. 168 – 178. **7. Ерема А. В.** Болгарские народные загадки: историко-функциональные особенности и поэтика : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.09. «Фольклористика» / А. В. Ерема. – Минск, 1990. – 20 с. **8. Юдин А. В.** Табу и загадка (об аналогичности образования заместительных номинаций) / А. В. Юдин // Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації тексту : зб. наук. пр. / [за заг. ред. Л. О. Кисельової, П. Ю. Побережкіної]. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 277 – 283. **9. Рут М. Э.** Образная номинация в русской ономастике / Мария Эдуардовна Рут. – М. : ЛКИ, 2008. – 192 с. **10. Дяченко Н. М.** Вторинна номінація крізь призму діалектологічних студій / Н. М. Дяченко // Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – Житомир : ЖДУ, 2006. – № 28. – С. 240–242. **11. Taylor A.** English Riddles from Oral Tradition / Archer Taylor. – Los Angeles : Berkeley, 1951. – 959 p. **12. Евтушевский Ю. И.** О природе, типах и направлениях изучения вторичной номинации / Ю. И. Евтушевский // Вторичная номинация в современном английском языке : межвуз. сб. науч. тр. / [под. ред. Пупченко Б. В.] – Пятигорск : Пятигорский гос. пед. ин-т иностр. языков, 1987. – С. 116 – 126. **13. Волоцкая З. М.** Способы номинации в загадках: к вопросу о произвольности языкового знака / З. М. Волоцкая // Структура текста – 81 : тезисы симпозиума / [ред. кол. В. В. Иванов и др.]. – М. : АН СРСР, Ин-т славяноведения и балканистики, 1981. – С. 96 – 99.

Лучечко Т. М. Вторинна номінація об'єктів дійсності в загадках (на матеріалі англійської мови)

Стаття присвячена дослідженню статусу загадки як одиниці вторинної номінації об'єктів дійсності: аналізується амбівалентний аспект процесу загадування – з позиції адресанта й адресата, інверсійна подача блоків теми та реми висловлювання, двобічна співвіднесеність вторинних номенів до прихованого та наявного образів. У дослідженні визначаються також основні способи вторинної номінації відгадок та домінуючі чинники, що зумовлюють їх використання в англійських загадках.

Ключові слова: загадка, первинна номінація, вторинна номінація, кодований образ, амбівалентність.

Лучечко Т. М. Вторичная номинация объектов действительности в загадках (на материале английского языка)

Статья посвящена исследованию статуса загадки как единицы вторичной номинации объектов действительности: анализируется амбивалентный аспект процесса загадывания – с позиции адресанта и адресата, инверсионная подача блоков темы и ремы высказывания, двухсторонняя соотнесённость вторичных номинаций с явным и скрытым образами. В исследовании определяются также главные способы вторичной номинации отгадок и доминантные факторы, мотивирующие их применение в английских загадках.

Ключевые слова: загадка, первичная номинация, вторичная номинация, кодированный образ, амбивалентность.

Luhechko T. M. Secondary Nomination in English Riddles

The article sets out to provide the research of riddles that conform to the units of secondary nomination of concepts formed as a result of figurative transmission of knowledge in the consciousness of language speakers. Riddles verbally represent an image by means of the other one through the associations based on similar characteristics and functions. Riddling is analyzed as an ambiguous process: from the position of the riddler and the riddlee. In these senses secondary nomination in riddles is considered as encoding or giving a new name to the object of riddling and decoding or using an already existing name (the answer) for the second time to denote another referent. The information structure of riddles in terms of theme and rheme components, the last performing the function of the secondary nomination, is discussed. It also deals with the main ways (metaphor, metonym, polyseme, homophone, nonce word, phraseological unit, proper name, alliteration, metathesis, rhyme etc.) and the dominant motivating factors (extralingual, semantic coherence of naming units within the riddle, formal requirements for the text) of the secondary nomination in English riddles.

Key words: riddle, secondary nomination, primary nomination, codifying image, ambiguity.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Коцюба З. Г.